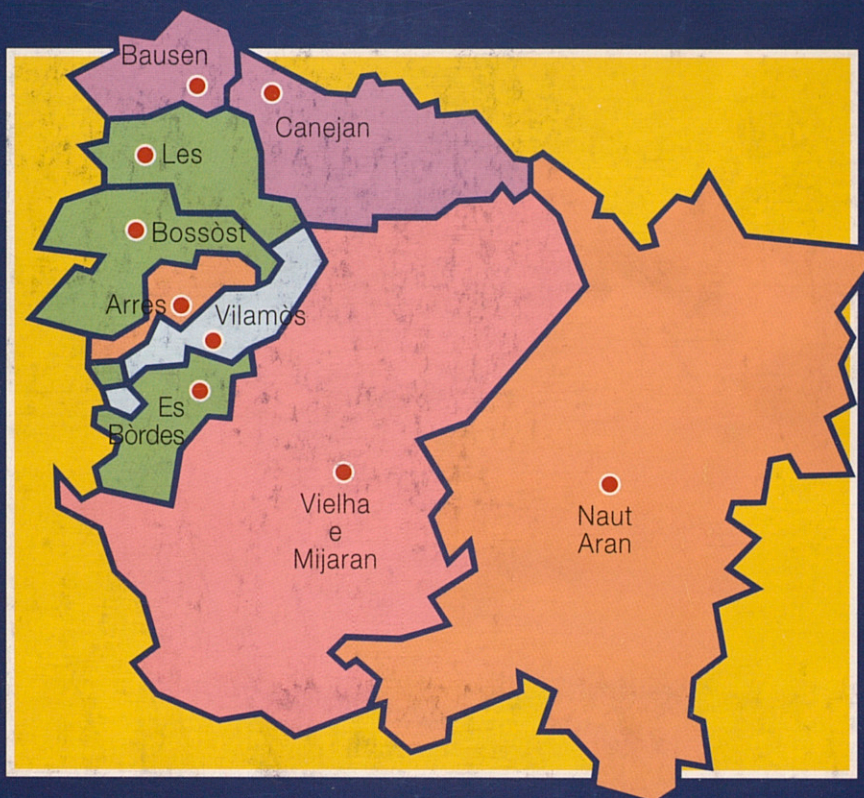

**F. Xavier
Vila i
Moreno**

ETH CONEISHEMENT DER ARANÉS ENA VAL D'ARAN

**Analisi
sòciolingüística
dera enquèsta
oficiau
de poblacion.
1996**

Eth coneishment der aranés ena Val d'Aran

ANALISI SÒCIOLINGÜÍSTICA DERA ENQUÈSTA
OFICIAU DE POBLACION. 1996

Aguest trabalh ei un extrèt deth libre
"El coneixement del català, 1996.
Mapa sociolingüístic de Catalunya"

Direccion Generau de Politica Lingüistica

Eth coneishment der aranés ena Val d'Aran

ANALISI SÒCIOLINGÜISTICA DERA ENQUÈSTA
OFICIAU DE POBLACION. 1996

F. Xavier Vila i Moreno

Centre Universitari
de Sociolingüística i Comunicació (CUSC)
de la Universitat de Barcelona

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Barcelona 2000

Edicion deth Departament de Cultura
dera Generalitat de Catalonha
Tiratge: 3.500 exemplars
Revirath deth catalan peth Conselh Generau d'Aran
Impression: Ingrapuva,sa. Sabadell
Depaus legal: B. 35.607-2000

Somari

1. Era lengua pròpia dera Val d'Aran e era sua normalizacion	9
Mapa 8.1. Mapa administratiu dera Val d'Aran	10
2. Coneishement d'aranés e de catalan ena Val d'Aran en 1996	11
Grafic 8.1. Coneishement der aranés entre era poblacion de 2 e mès ans dera Val d'Aran, 1996. Percentatges	11
Grafic 8.2. Evolucion deth coneishement d'aranés dera poblacion dera Val d'Aran de 2 e mès ans: 1991-1996. Percentatges	12
Grafic 8.3. Coneishement de catalan e aranés comparadi (1991-1996) dera poblacion de 2 e mès ans dera Val d'Aran. Percentatges	13
Taula 8.1. Diferéncia entre coneishement de catalan e d'aranés en an 1991 e 1996 entre era poblacion de 2 e mès ans dera Val d'Aran. Percentatges	13
3. Eth despartiment territorial deth coneishement der aranés	14
Taula 8.2. Coneishement der aranés dera poblacion de 2 e mès ans dera Val d'Aran per municipis. 1996. Percentatges e poblacion totau	14
Mapa 8.2. Comprensió der aranés dera poblacion de 2 e mès ans dera Val d'Aran. 1996. Percentatges	15
Mapa 8.3. Capacitat de parlar er aranés dera poblacion de 2 e mès ans dera Val d'Aran. 1996. Percentatges	15
Mapa 8.4. Capacitat de liéger er aranés dera poblacion de 2 e mès ans dera Val d'Aran. 1996. Percentatges	15
Mapa 8.5. Capacitat d'escriuer er aranés dera poblacion de 2 e mès ans dera Val d'Aran. 1996. Percentatges	15
4. Era influéncia deth sèxe en coneishement der aranés	16
Grafic 8.4. Coneishement d'aranés per sèxe entre era poblacion de 2 e mès ans dera Val d'Aran. 1996. Percentatges	16
5. Era influéncia dera edat en coneishement der aranés	17
Grafic 8.5. Coneishements d'aranés per edats entre era poblacion de 2 e mès ans dera Val d'Aran. 1996. Percentatges	17
Taula 8.3. Aquesiment dera abiletat "saber parlar" er aranés en cada municipi abantes des 15 ans. Percentatges e poblacion totau	18
6. Eth coneishement der aranés segontes eth lòc de neishença	19
Grafic 8.6. Poblacion dera Val d'Aran segontes eth lòc de neishença, 1996. Chifres absoludes	19
Grafic 8.7. Coneishement d'aranés entre era poblacion de 2 e mès ans dera Val d'Aran segontes lòc de neishença. 1996. Percentatges	20

7. Eth coneishement der aranés segontes eth grop sòcioprofessionau	21
Grafic 8.8. Despartiment sòcioprofessionau dera poblacion de 16 e mès ans aucupada dera Val d'Aran. Chifres absoludes	22
Grafic 8.9. Coneishement d'aranés entre poblacion totau e poblacion de 16 e mès ans aucupada dera Val d'Aran. 1996. Percentatges	22
Grafic 8.10. Coneishement d'aranés segontes grop sòcioprofessionau dera poblacion de 16 e mès ans. 1996. Percentatges	23
8. Eth coneishement der aranés segontes eth nivèu d'instruccion	25
Grafic 8.11. Poblacion dera Val d'Aran segontes eth sòn nivèu d'instruccion, 1996. Chifres absoludes	25
Grafic 8.12. Coneishement der aranés entre era poblacion de 2 e mès ans e entre era poblacion de 15 e mès ans dera Val d'Aran. Percentatges	26
Grafic 8.13. Coneishement d'aranés dera poblacion de 15 e mès ans dera Val d'Aran segontes nivèu d'instruccion. 1996. Percentatges	27
9. Sintèsi: eth coneishement der aranés ena Val d'Aran	27

Presentacion

Auem es sensacions molt clares: era nòsta lengua ei viua e èm molti es que mantenguem un esperit de proteccion dera sua vitalitat. La volem suenhar coma ua des causes mèns preciades dera nòsta manèra d'èster. Sense era lengua non auríem identitat. Mès èm conscients que mos cau elements tecnicos qu'orienten eth nòste treball; mos cau indicatius que mos diguen se trebalham ben, se mantenguem ua linha d'accion adequada, s'en quini aspèctes auem d'incidir mèns, a on auem de méter mèns esfòrç e a on mèns precision... Per aguesta rason mos cau estudis que mos donguen indèxs e chifres que mos orienten eth treball, que redefinisquen es objectius e es accions a empréner. Ei per açò qu'an estat tant importantes es diuèrses aportacions qu'en aguesta linha s'an hèt des de que comencèc era democràcia (abans non se hègen aguesti estudis, aumens des des administracions). Son mèns de dètz es trebalhs que s'an elaborat en tot aquest temps e molti d'eri an estat fòrça ben hèti, com aquest que seguís ad aguesta presentacion. De toti es estudis hèti n'i a un significatiu nombre que, coma aquest, an estat hèts des dera Administracion catalana o des de Catalonha. Son un indici de sensibilitat pera proteccion dera identitat, encara que sigue molt minoritària, coma era nòsta. Contràriament, era manca de mesures d'aguestes caracteristiques son un vector dera manca d'interès entara proteccion e pera conservacion dera lengua qu'ei objècte d'estudi. Des de tostemp, es aranesi auem trobat en Catalonha eth marc de comprenença, de proteccion e sensibilitat pera nòsta personalitat; a estat sense dopte eth mèns important deth mond. Aué recebem damb satisfaccion aquest estudi que mos ei fòrça clarificador en tot qu'èms conscients qu'amassa poderam projectar era conservacion dera nòsta identitat.

Carlos Barrera
Sindic d'Aran

Es lengües ena Val d'Aran

1. Era lengua pròpria dera Val d'Aran e era sua normalizacion

Er aranés ei era varietat dera lengua occitana¹ pròpria dera Val d'Aran. En tèrmes lingüistics, er aranés ei ua modalitat deth gascon, un des dialèctes principaus der occitan. Com eth catalan, damb eth quau mantí granes afinitats lingüistiques, er occitan ei un idiòma romanic, ei a díder, hilh dera evolucion deth latin parlat. Atau, er aranés ei ereu dirècte dera lengua de Roma tau coma se desvelopèc ena Val d'Aran a partir dera sua latinizacion.

Neishut en un airau qu'abrace de Bordèu enquia quauques vals aupines, er occitan siguec era prumèra lengua romanica tenguda coma lengua literària e de cultura —jos eth nòm de *provençau*—. Mès era progressiua sosmission d'Occitània ath Reine de França a compdar deth sègle XIII empedic eth normau desvolopament der occitan, especiaument a partir dera Revolucion Francesa. De resultes dera Revolucion i aguec ua politica lingüistica particularament repressiua contra es autes lengües que non siguessen eth francés, qu'encara ei majoritàriament vigenta. Er occitan, com eth catalan, eth breton, eth basc, etc., siguec perseguit, escartairat e escarnit damb eth nòm de *patués*.

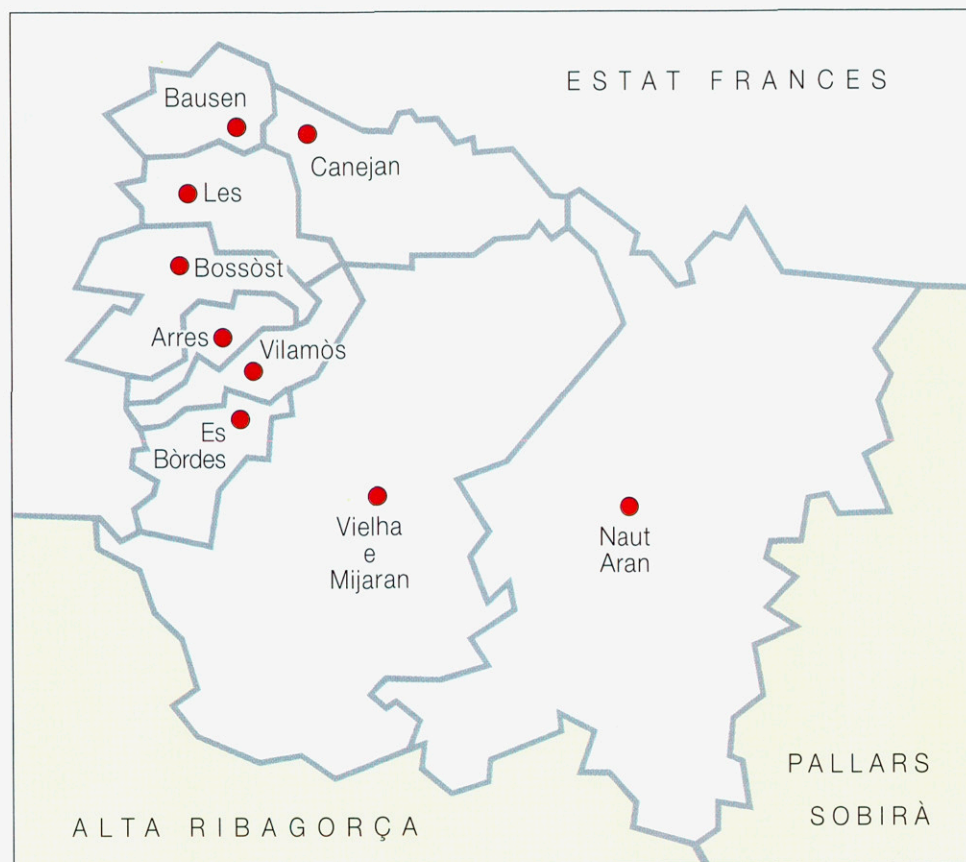
Era politica lingüistica francesa a agut resultats desmolidors entara lengua occitana. Aué er occitan ei ua lengua fòrtament minorizada ena màger part deth sòn territòri istoric —de hèt, s'a estimat que sonque 2-3 milions des apruprètz 14 milions d'abitants d'Occitània la saben parlar—, non gaudís de lèu cap de reconeishement ne supòrt oficiaus, e patís seriosis trebucs entà accedir as mieis de comunicaciòn.² Fòrça des parlants der occitan encara se senten vergonhadi dera sua lengua, e era immensa majoria tot just la saben liéger o escriuer. Encara i a divergències entre es occitanistes entad açò que tanh ara normatiua e, malurosament, non s'a arthenhut implantar ua varietat estandard qu'amasse es parlants d'occitan per dessus dera sua plan rica diuersitat dialectau.

Maugrat que se tròbe en ua situacion extremament delicada en moltes zònes, er occitan contunhe en èster ua lengua viua e tenguda per milèrs de persones. Gaudís d'ua erència culturau plan prestigiosa —includit eth prèmi Nobèl Frederic Mistral— e d'ua literatura viua e de qualitat remercabla. I a fòrça institucions —normaument privades— que balhen supòrt ar occitan. Entre aquestes cau remarcar eth hilat d'escòles en occitan: calandretes, en procès d'expansion per tot eth territòri.

¹ Tanben coneishuda coma *lengua d'òc* e, antigament, coma *provençau*.

² I a fòrça hònts d'informacion sus er occitan. Ne remercam sonque dues de virtuaus: er infòrme Euromosaic (<http://www.uoc.es/euromosaic/>), e er Anèl Occitan (acceditz-i via <http://www.lpl.univ-aix.fr/~stecoli/ocalibert/virtuala.html> o <http://www.multimania.com/simorre/oc/>).

Mapa 8.1
Mapa administratiu dera Val d'Aran

Ena Val d'Aran son oficials er aranés, eth catalan e eth castelhan, mès era sua lengua pròpria non ei eth catalan senon er aranés. Era politica de normalizacion lingüistica dera Val a de partir tostemp d'aguesta singularitat. Era Val dispaue d'institucions pròpies dotades de competències en ahèrs culturaus e lingüistics.³ Autant es sues disposicions com era legislacion lingüistica generau catalana emparen e fomenten er ensenhament e er us der aranés ena Val.

Es mesures amiades entara promocion der aranés tòquen diuèrsi ahèrs. En çò que tanh ara normatiua dera lengua, s'an redigit ues *Normes ortografiques* unificades, basades enes normes der Institut d'Estudis Occitans e adaptades as particularitats der aranés. En çò que tanh ath coneishement, er aranés a estat introduisit coma assignatura obligatòria en curriculum escolar de toti es estudiants d'Aran, e bon nombre des alumnes d'ensenhament primari dera Val hèn ua part des sues assignatures damb er aranés coma lengua veiculara. Atau madeish, se realizen abituaument còrsi entà adults de diferents nivèus d'aranés. Fin finau, entad açò que tòque ar us dera lengua, era declaracion der aranés coma lengua pròpria e oficial dera Val a permetut era sua expandida coma lengua d'us abituau en diuèrsi ambits formaus. I a, tanplan, mesures amiades a promòir era creacion, era dinamizacion e era difusion culturaus (musica, literatura, etc.) en aranés.

³ En vertut dera Lei 16/1990, de 13 de junhsèga, sus regim especiau dera Val d'Aran.

2. Coneishement d'aranés e de catalan ena Val d'Aran en 1996

Era Val d'Aran ei un petit territòri plaçat en aiguavessant nòrd deth Pirenèu, damb ua economia fòrtament amiada tath sector servicis. Era sua poblacion a registrat un creishement considerable ath long des darrèrs ans, en bona mesura gràcies ara arribada de poblacion de dehòra, sustot catalana e espanhòla, de manèra qu'era sua poblacion de 2 e mès ans a passat de 6.014 en 1991 a 6.991 en 1996. Hijuda ara fèbla demografia der occitan en generau, aguest hèt plantege ua situacion delicada entara subrevivència e normalizacion der aranés.

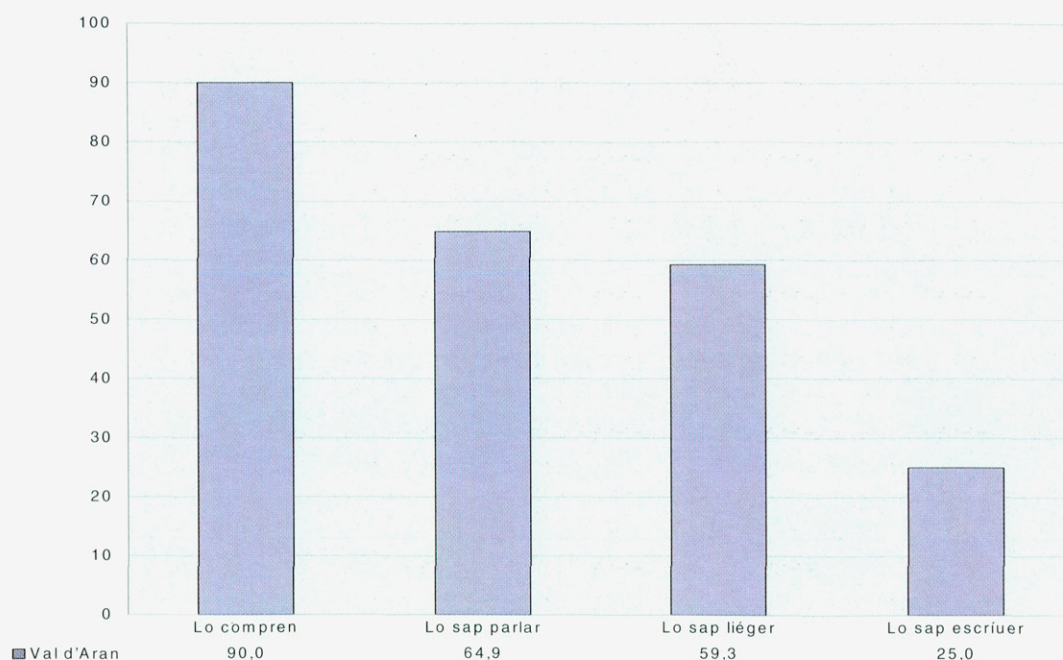
Tau coma podem comprovar en grafic 8.1, es donades de coneishement der aranés deth cens lingüistic de 1996 mòstren qu'un 25% dera poblacion dera Val declare poder parlar, liéger e escriúer er aranés.

Tau com auem constatat que passaue damb eth catalan en Catalonha, es abiletats de lectura e de parla obtien resultats fòrça parièrs. Lèu un 60% des residents en Aran declare trobà-se en condicions de liéger er aranés, en tot que lèu eth 65% des abitants dera Val saben parlà-lo. En d'autes paraules, lèu dus de cada tres abitants dera Val saben parlar er aranés.

Entad açò que tanh ath pòc mès dera tresau part restanta que non sap parlar er aranés, cau distinguir entre dus grops: d'un costat, i a un 25% de persones censades en Aran que, maugrat non saber parlar era lengua pròpria, se declaren capables de comprené-la; er aute 10% declare non comprené er aranés.

Era evolucion deth coneishement der aranés entre es censi lingüistics de 1991 e 1996 aufrís un resultat ambivalent (guardatz grafics 8.1 e 8.2):

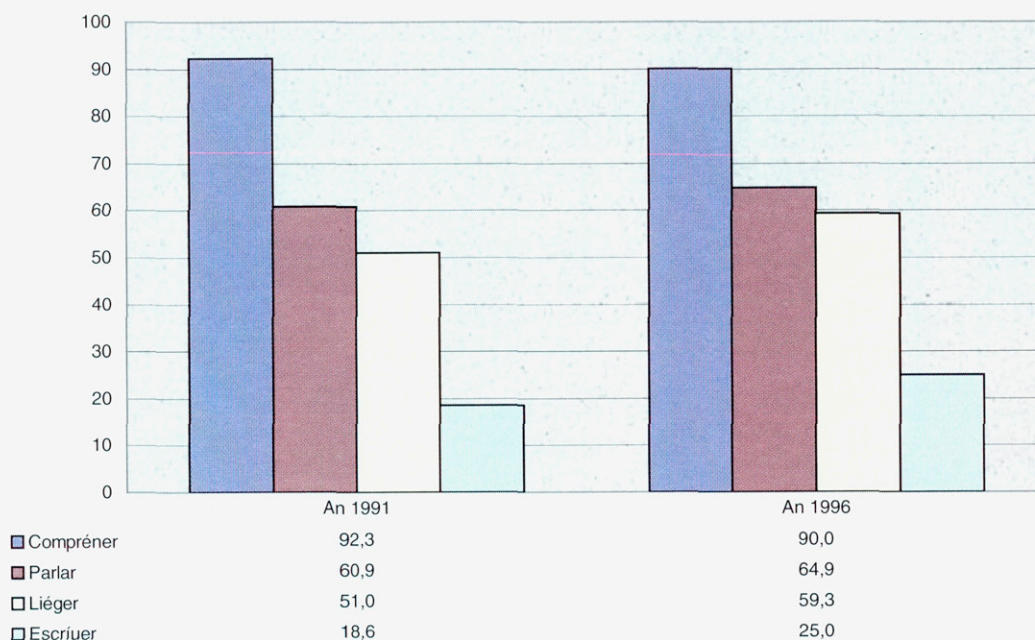
Grafic 8.1
Coneishement der aranés entre era poblacion de 2 e mès ans dera Val d'Aran, 1996. Percentatges

Hònt: elaboracion pròpria a compdar de donades balhades per Idescat

- D'un costat, se verifica ua devarada de mès deth 2% en percentatge de persones que declaren comprèner er aranés, ei a díder qu'aumente eth percentatge des qui non comprenen era lengua pròpria dera Val.
- Der aute costat, se constata ua pujada encara mès significatiua deth percentatge des que declaren auer es autes abiletats lingüistics: parlar (4%), liéger (8%) e escriúer (6%).

Grafic 8.2
Evolucion deth coneishement der aranés de 1991 a 1996 entre era poblacion de 2 e mès ans dera Val d'Aran. Percentatges

Hònt: elaboracion pròpria a compdar de donades balhades per Idescat

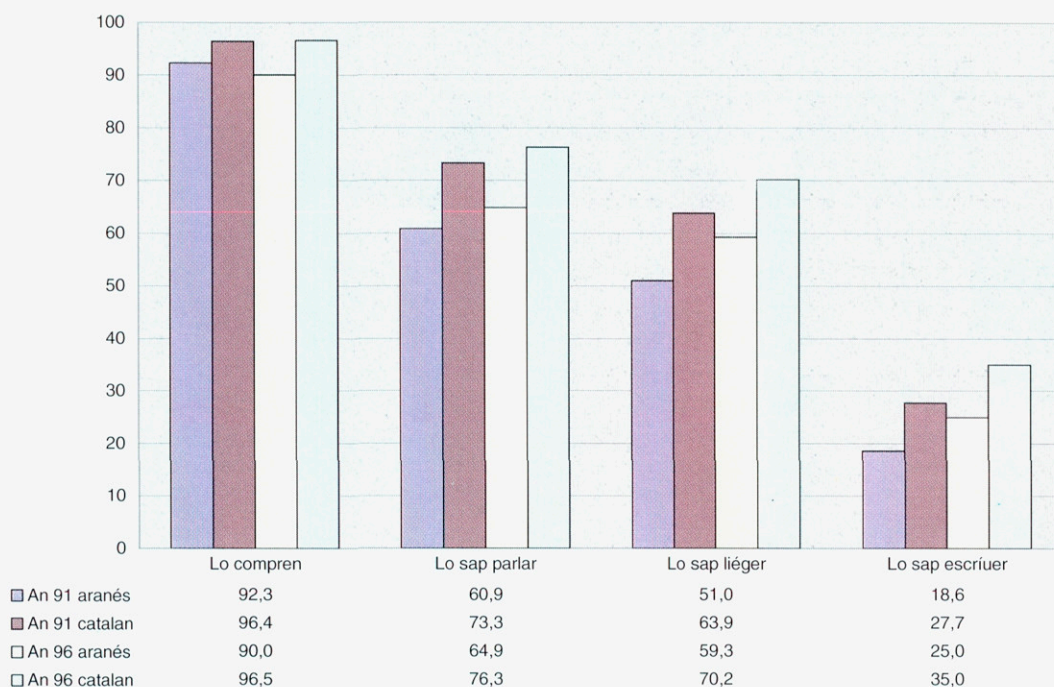
Aguesta evolucion sembla explicà-se peth hèt qu'entre 1991 e 1996 Aran a coneishut dues tendéncias contradictòries: d'un costat, era politica de promocion der aranés a agut er impacte demorat ena poblacion dera Val, de manèra que, en tèrmes absoluts, ara i a mès gent que sap aranés que non pas cinc ans entà darrèr. Totun, ath madeish temps, eth desenvolopament economic dera zòna i a atirat fòrça gent neishuda dehòra. Era poblacion neishuda dehòra de Catalonha dera Val auec ua devarada entre 1986 e 1991, quan passèc deth 30,6% ath 25,7%; totun, eth percentatge de neishudi dehòra remontèc pendent eth quinquènni 1991-1996 enquiath 30,7%. Tau coma se pòt observar ena taula 8.7, ei sustot aguest collectiu —e, en mendra mesura, eth collectiu de nauvengudi provienents des territòris de lengua catalana—, es qu'incrementen eth nombre d'aqueri que non comprenen er aranés.

Era evolucion deth coneishement deth catalan⁴ (guardatz grafic 8.3) ena Val d'Aran mòstre un comportament laugèrament diferent dera der aranés, mès tanplan explicable pes dus factors dejà soslinhadi. Era comprenença deth catalan non amendrís, a diferéncia dera der aranés, e inclús aumente, maugrat que de manèra percentuaument lèu lèu imperceptibla. En cambi, era rèsta

⁴ Rebremem qu'eth cens non includís preguntes sus eth castelhan.

d'abiletats experimenten un creishement mès significatiu: 3% mès de saber parlar catalan, lèu un 7% mès de sabé-lo liéger e mès d'un 8% mès de sabé-lo escriuer. Mès que non pas ara accion de promocion deth catalan ena Val d'Aran, sembla qu'aguest increment ei degut, essenciaument, ath hèt qu'aumens ua part des nauvengudi pendent eth periòde 1991-96 ja arribèren sabent catalan.

Grafic 8.3
Coneishement de catalan e aranés comparadi (1991-1996) dera poblacion de 2 e mès ans dera Val d'Aran. Percentatges

Hònt: elaboracion pròpria a compdar de Reixach (1997:48) e de donades balhades per Idescat.

Es coeficients de competéncia entath catalan e tar aranés mos hèn a veir, fin finau, que maugrat es pèrtes en bèth apartat, eth coneishement tant d'aranés com de catalan a progressat d'un biais globau.

Atau com en edicions anteriores deth cens lingüistic, es coneishements de catalan dera totalitat dera poblacion censada ena Val son superiors as sòns coneishements d'aranés. Era taula 8.1 mòstre qu'aguesta distància se mantié mès lèu establa, ei a díder, qu'eth creishement en coneishement d'aranés va dera man deth de catalan.

Taula 8.1
Diferéncia entre coneishement de catalan e d'aranés en an 1991 e 1996 entre era poblacion de 2 e mès ans dera Val d'Aran. Percentatges

An	Compréner	Parlar	Liéger	Escriuer
1991	4,1	12,4	12,9	9,1
1996	6,5	11,4	10,9	10,0

Hònt: elaboracion pròpria a compdar de Reixach (1997:48) e de donades balhades per Idescat.

3. Eth despartiment territorial deth coneishement der aranés

Eth coneishement der aranés mòstre ues diferéncias notables en foncion deth municipi, tau coma se pòt comprovar autan ena taula 8.2 com enes mapes.

Entad açò que tanh ara comprenença (taula 8.2 e mapa 8.2), se constate en primèr lòc era existéncia d'un nuclèu geografic centrau, format per Vielha e Mijaran, e Vilamòs, a on era comprenença der aranés non arrenh eth 90% dera poblacion dera Val. Aguest airau centrau deficitari ei entorat per ua sòrta de cinturón territorial a on era comprenion despassa era mieja. Aguest cinturón gesserie d'Es Bòrdes, passarie pes petiti municipis deth nòrd-oèst, a on era comprenion despassa eth 95% des censadi (Arres, Bausen, Bossòst, Canejan e Les) e acabarie en Naut Aran. Aquesta estructuracion territoriala coincidís fòrça damb era ja detectada per Teresa Climent (1986:82), qu'opausaue eth conjunt deth Baish Aran (zòna nòrd-occidentau) e eth Naut Aran (zòna nòrd-orientau) ara zòna deth Mijaran (airau centrau e meridionau).

Era capacitat de parlar er aranés (taula 8.2 e mapa 8.3) mòstre un despartiment territorial parièr ath dera comprenença. Un còp mès, eth *mijò* format per Vielha e Mijaran, e Vilamòs se place clarament per dejós dera mieja dera Val, qu'ei de lèu eth 65% des censadi. En cambi, eth *cinturón* adès descrit mòstre percentatges fòrça mès ennautits de capacitats de parlar er aranés, qu'en quauqui cassi (Canejan e Bausen) despassen eth 90%.

S'era comprenion e era parla seguien un modèu parièr, era capacitat de liéger er aranés (taula 8.2 e mapa 8.4) presente un despartiment pro diferent. Vielha e Mijaran, e Vilamòs contunhen estant per dejós dera mieja dera Val —qu'en aguest cas ei deth 59%—, mès ara se les higen es poblacions de Canejan, Arres e Bausen. Es resultats superiors en capacitat lectora se tròben mès escampilhadi peth territòri, tostemp, totun, en Baish Aran: Bossòst, Es Bòrdes e Les.

Fin finau, era capacitat d'escríuer er aranés presente un despartiment pro diferent des anteriores (taula 8.2 e mapa 8.5). Quate poblacions supèren de long era mieja dera Val (25%): d'un costat, es poblacions de Bossòst e Es Bòrdes; der aute, Naut Aran, e Vielha e Mijaran. Era rèsta dera Val sonque arrenh eth 10% en cas de Les, e demore considerablament entà darrèr en toti es auti cassi. Atau donc, podem díder que, contràriament a çò que s'esdevenguie damb era parla, era capacitat d'escritura der aranés s'acorrope enes zònes meridionaus e occidentaus dera Val.

Taula 8.2
Coneishement der aranés dera poblacion de 2 e mès ans dera Val d'Aran per municipis. 1996. Percentatges e poblacion totau

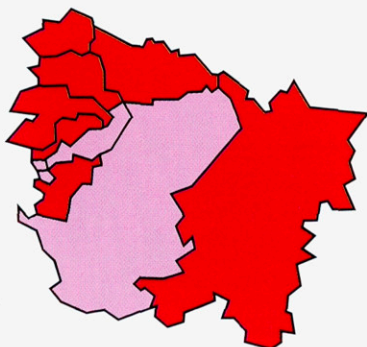
	Lo compren	Lo sap parlar	Lo sap liéger	Lo sap escríuer	Non lo compren	cc	Nombre d'abitants
Arres	96,8	73,0	58,7	7,9	3,2	0,59	63
Bausen	100,0	91,3	30,4	8,7	0,0	0,58	69
Bòrdes, Es	91,7	75,1	66,4	29,5	8,3	0,66	217
Bossòst	96,5	74,4	67,5	28,4	3,5	0,67	806
Canejan	100,0	94,2	57,3	9,7	0,0	0,65	103
Les	98,6	74,1	67,8	10,3	1,4	0,63	661
Naut Aran	93,0	67,7	63,9	26,3	7,0	0,63	1.306
Vielha e Mijaran	85,4	58,8	54,8	27,9	14,6	0,57	3.623
Vilamòs	87,4	42,0	49,6	6,3	12,6	0,46	143
Val d'Aran	90,0	64,8	59,3	25,0	10,0	0,60	6.991

Hònt: elaboracion pròpria a compdar de donades balhades per Idescat

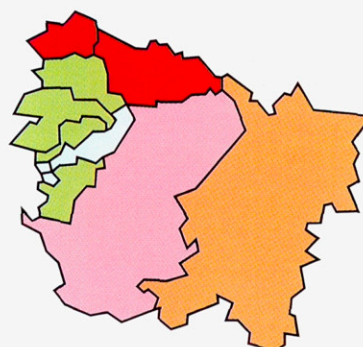
Era distribucion de coneishements der aranés adès diboishada permet compréner es coeficients de competéncia en aranés ena Val: d'un costat, Vilamòs constitusís eth nuclèu mès deficitari de coneishement d'aranés en toti es sentits; der aute, Bossòst, Es Bòrdes e Canejan artenhèn es maxims resultats de coneishements globaus. Entre un pòl e er aute, era rèsta de localitats presenten un *continuum* adocit pr'amor que, en tèrmes generaus, es deficits de parla e d'escritura se contrapesen mutuaument.

Eth coneishement der aranés presente, per tant, un despartiment territorialiu fòrça eterogenèu. Com calie demorar, cau cercar d'autes variables mès enlà dera geografia entà podé'c compréner.

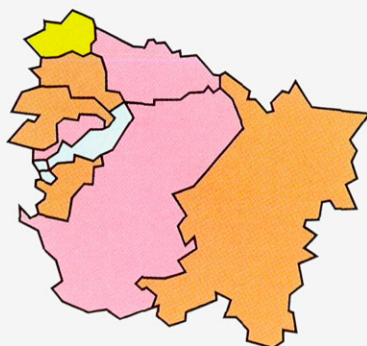
Mapa 8.2
Comprensió der aranés dera poblacion de 2 e mès ans dera Val d'Aran. 1996. Percentatges

Mapa 8.3
Capacitat de parlar er aranés dera poblacion de 2 e mès ans dera Val d'Aran. 1996. Percentatges

Mapa 8.4
Capacitat de liéger er aranés dera poblacion de 2 e mès ans dera Val d'Aran. 1996. Percentatges

Mapa 8.5
Capacitat d'escríuer er aranés dera poblacion de 2 e mès ans dera Val d'Aran. 1996. Percentatges

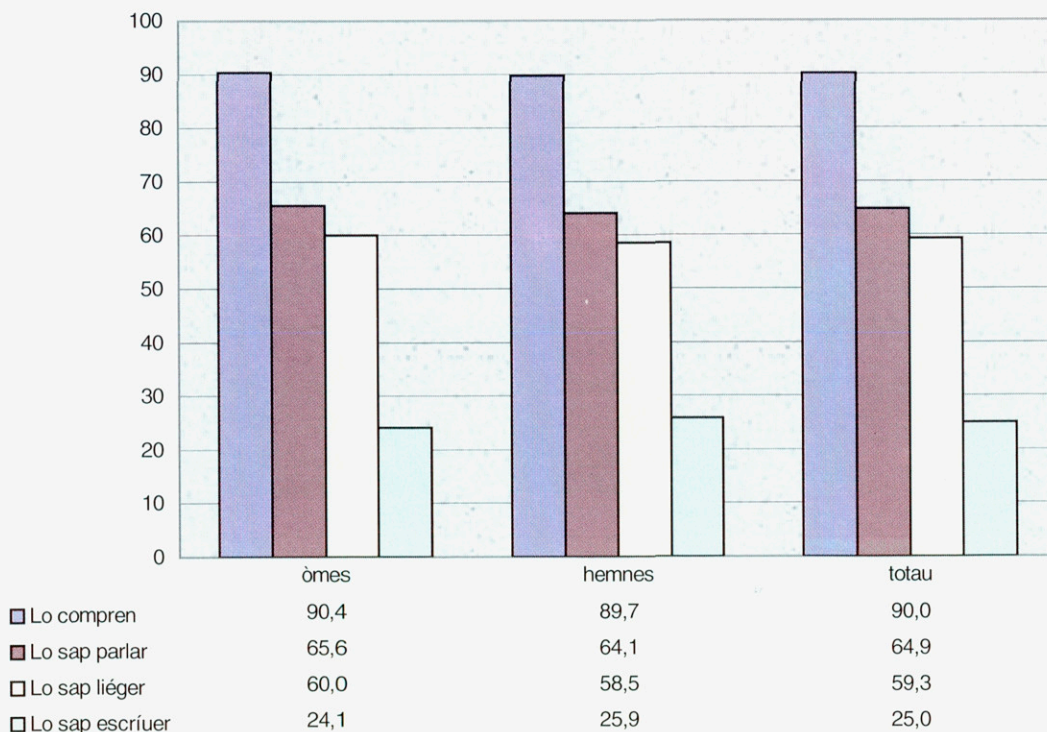
Hònt: elaboracion pròpria a compdar de donades balhades per Idescat

4. Era influència deth sèxe en coneishement der aranés

Tanplan com entath coneishement deth catalan en Catalonha, era variabla sèxe semble auer ua influència mèslèu escassa entad açò que tanh ath coneishement der aranés. En realitat, e tau coma pòt comprovà-se en grafic 8.4, es òmes e es hemnes non mòstren diferéncias pas guaire significatiues ara ora de conéisher era lengua pròpria dera Val. Aquestes diferéncias non despassen er 1,5% en cap de cas. Autament dit, pr'amor dera estructura sociou dera Val, non semble qu'eth hèt d'èster òme o hemna favorisque o perjudique de manèra remercabla er aquesiment der aranés.

Es òmes amuishen uns resultats leugèrament superiors as hemnes, tant en çò que tòque ara comprensió —orau e escrita— com en çò que tanh ara capacitat de parlar er aranés. Per contra, es hemnes declaren uns coneishements d'escritura leugèrament superiors as des òmes. Com qu'era lectoescritura ei ua abiletat que depen sustot dera escolarizacion, non serie susprenent qu'aguesta leugèra diferéncia que s'apunte auesse a veir damb era creishenta superioritat des alumnes de sèxe femenin en ensenhament primari e segondari per deuant des sòns companhs masculins. Calerà, totun, demorar quauqui ans entà comprovar s'aguesta tendéncia s'assolide e s'aguesta ei era sua origina vertadèra.

Grafic 8.4
Coneishement d'aranés per sèxe entre era poblacion de 2 e mèns ans dera Val d'Aran. 1996. Percentatges

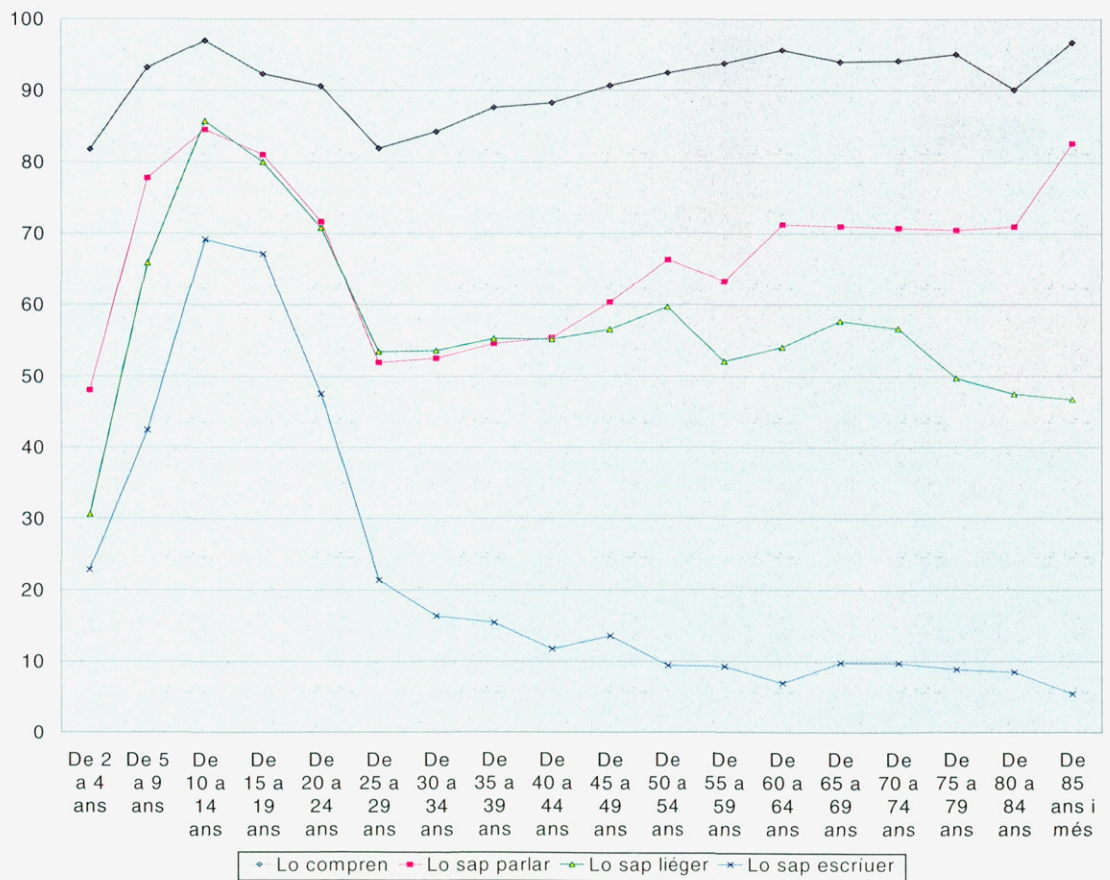
Hònt: elaboracion pròpria a compdar de donades balhades per Idescat

5. Era influència dera edat en coneishement der aranés

A diferència deth sèxe, era edat se revèlè com un des factors determinants entà descriúer eth coneishement der aranés. Aquesta constatacion, que coïncidís damb era deth catalan entara totalitat de Catalonha, non resulte bric susprenenta, pr'amor qu'era politica de normalizacion der aranés a ena escòla un pilar mès important encara qu'era deth catalan.

Entad açò que tanh ara *comprensió* dera lengua, eth grafic 8.5 mos hè a veir ua figura damb forma de dobla duna o d'onda damb dues crestes e dues vals. Es dues crestes corresponen, respectivament, as edats incluides entre 5 e 24 ans, e as edats majors de 45 ans. Per dejós d'aguestes crestes i a dues vals: era primèra correspon ara poblacion d'entre 2 e 4 ans, e era segona, mès ampla, correspon as mès grans de 25 e menors de 44 ans. Semble rasonable d'atribusir era primèra des crestes a ua combinason de factors: d'un costat, ara introduccion progressiua der aranés coma lengua d'aprendissatge obligatòri e, mès recentament, coma lengua veiculara. Der aute, ara màger preséncia de neishudi ena Val entre aguest collectiu que non pas entre es mès grans de 25. Eth hèt d'auer creishut ena Val deu perméter un aquesiment, aumens receptiu, qu'es forastèrs arribadi de mès grans ja non artenhèn damb tanta facilitat.

Grafic 8.5
Coneishements d'aranés per edats entre era poblacion de 2 e mès ans dera Val d'Aran. 1996. Percentatges

Hònt: elaboracion pròpria a compdar de donades balhades per Idescat

Era abiletat de *saber parlar* er aranés mòstre, totun, ues oscilacions plan mès acusades qu'era comprenença, maugrat qu'es perfils d'andues abiletats seguissen ues linhas parières. Auem en primèr lòc ua cresta plan acusada entre es 5 e es 24 ans que, en sòn punt mès naut —era listra de 10 a 14 ans— se place a lèu 20 punts dera mieja dera Val (85% contra 65%). Per deuant d'aguesta cresta, era listra de 2 a 4 ans presente un percentatge plan mès modèst, maugrat que fòrça remercable: eth 48% de mainadèra aranesa d'aguesta edat parle er aranés. Mès tà delà des 25 ans, se produsís un creishement progressiu e irregular que non despasse era mieja enquiara listra de mès de 50 ans. Un còp mès, donques, se confirme eth pes dera introduccion der aranés ena escòla, çò que capvire era tendéncia netament ara baisha que s'obsèrve de grani a petiti.

Er aquesiment d'ua lengua minorizada pendent es primèrs ans resulte vitau entath sòn mantienement e recuperacion. Vau era pena balhar ua uelhada as indèxs d'aguesiment prumerenc der aranés que s'obtié en cadua des localitats dera Val. Es donades remassades ena taula 8.3 permeten extrèir ua sèria de conclusions pro remercables en aquest sentit. Rebrem qu'auem distinguit dues granas zònes respècte ath coneishement orau der aranés: un nuclèu centrau deficitari —Mijaran— e un "cinturon" —Baish e Naut Aran— en melhores condicions. Donques ben, entàs listres d'edat inferiores, era situacion semble pro diferenta, a despriet que cau auer plan present que sustot enes localitats mès petites —com Arres o Bausen— es donades percentuaus an un valor fòrça relatiu, pr'amor que soent parlam d'un o dus mainatges per listra d'edat coma molt, e inclús de cap.

En primèr lòc, sonque en dus municipis —Canejan e Bausen— eth coneishement der aranés ei superior ena listra d'edat mès joena (de 2 a 4 ans) qu'ena mieja dera poblacion. En Vielha e Mijaran, e en Bossòst non i a lèu lèu diferéncia entre es dus resultats. Ena rèsta de municipis, en cambi, era listra d'edat mès joena obtié uns resultats sensiblement inferiors ara mieja locau. Peth sòn pes demografic subergés eth municipi de Naut Aran, maugrat que tanben Les patís ua devarada considerabla. Era posicion clarament retardada de Vilamòs confirme era precarietat der aranés en aquest municipi. D'un aute costat, convié remarcar eth cas de Vielha e Mijaran. Resulte enquia cèrt punt susprenent constatar que Vielha e Mijaran concentre lèu eth 70% dera mainadèra de 2 a 4 ans aranesoparlanta de tota era Val, en tot qu'eth cap-lòc dera Val sonque ei residéncia d'un 47% deth totau de parlants d'aranés.

Taula 8.3
Aquesiment dera abiletat "saber parlar" er aranés en cada municipi abantes des 15 ans. 1996. Percentatges e poblacion totau

Listra d'edat	Arres	Bausen	Es Bòrdes	Bossòst	Canejan	Les	Naut Aran	Vielha e Mijaran	Vilamòs	Val d'Aran
De 2 a 4 ans	0,0	100	50,0	72,2	100	22,7	34,1	53,7	0,0	48,1
De 5 a 9 ans	50,0	-- ⁵	40,0	91,3	100	80,0	71,8	78,7	63,6	77,8
De 10 a 14 ans	50,0	100	64,3	95,7	100	100	90,4	79,8	63,6	84,6
Totes es edats	73,0	91,3	75,1	74,4	94,17	74,13	67,69	58,82	42,0	64,8
Poblacion totau	63	69	217	806	103	661	1306	3623	143	6991

Soslinhades en vermelh, es listres d'edat en qué es resultats son sensiblement inferiors ara mieja deth municipi.
Hònt: elaboracion pròpria a compdar de donades balhades per Idescat

⁵ Eth cens de 1996 non recuell cap de mainatge d'aguesta edat en aquest municipi.

Entad açò que tanh as dues listres d'edat immediatament superiores (de 5 a 9 ans, e de 10 a 14 ans), se detècten quauqui cambis significatius ena distribucion geografica deth coneishement d'aranés (“saber parlar”). Lèu en toti es municipis i a un creishement significatiu respècte ara listra d'edat anteriora. De hèt, lèu toti es municipis supèren —en aquestes listres d'edat— era mieja locau e inclús comarcau de saber parlar aranés. Sonque Arres e Es Bòrdes demoren retardades, totun cau auer en compde que parlam de plan pòga mainadèra.

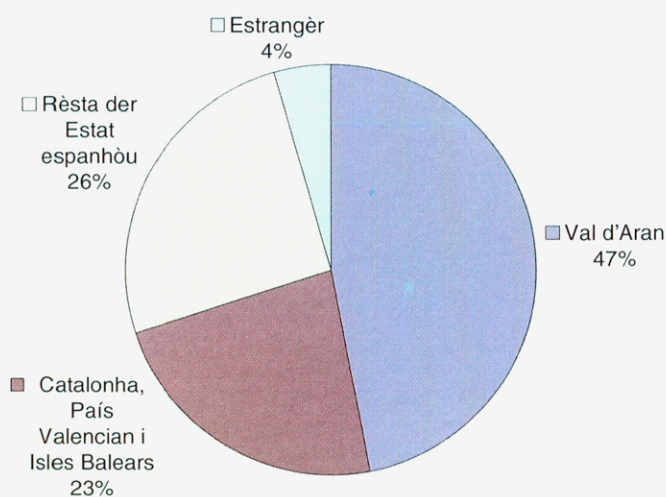
En tornar tàs donades generaus expausades en grafic 8.5, cau soslinhar qu'era abiletat *saber liéger* er aranés manifèste ua evolucion parièra ara de sabé-lo parlar, espciaument enes edats d'escolarizacion, joventut e enes prumères decades dera maduresa, enquia arribar as 44 ans. De hèt, semble vedible qu'ua part significatiua dera poblacion adulta que jamès non recebec ensenhament formau d'aranés a estat capabla de transferir eth sòn coneishement lectoescriitor deth castelhan/catalan entar aranés, de manèra que lèu lèu toti es que diden que tanben lo saben parlar declaren podé-lo liéger. En cambi, aquest fenomen non arrenh es madeishes proporcions entre es mès grani de 44 ans. Entre aquestes listres se produsís un aluenhament progressiu entre es capacitats oraus e es escrites a mesura qu'auente era edat.

Fin finau, era corba de *saber escriuer* er aranés assolide eth papèr fonamentau dera introduccion der aranés ena escòla. Sonque quate listres d'edat despassen era mieja de saber escriuer er aranés: son es que van de 5 a 24 ans. Eth saut entre era listra de mès edat d'aquest grop —de 20 a 24 ans: 47,5%— e es dues precedentes —de 10 a 14: 69,2%; de 15 a 20: 67,1%— ei de lèu 20 punts! Entre es 25 e es 50 ans, eth percentatge de personas que declaren saber escriuer er aranés bilance entre eth 10 e eth 20%. Mès tà delà des 50 ans, eth percentatge ja sonque se place ath torn —tot soent per dejós— deth 10%.

6. Eth coneishement der aranés segontes eth lòc de neishença

Era poblacion dera Val d'Aran amuishe ua considerabla diuersitat deth punt de vista deth lòc de neishement (guardatz grafic 8.6):

Grafic 8.6
Poblacion dera Val d'Aran segontes eth lòc de neishença, 1996. Chifres absoludes

Hònt: elaboracion pròpria a compdar de donades balhades per Idescat

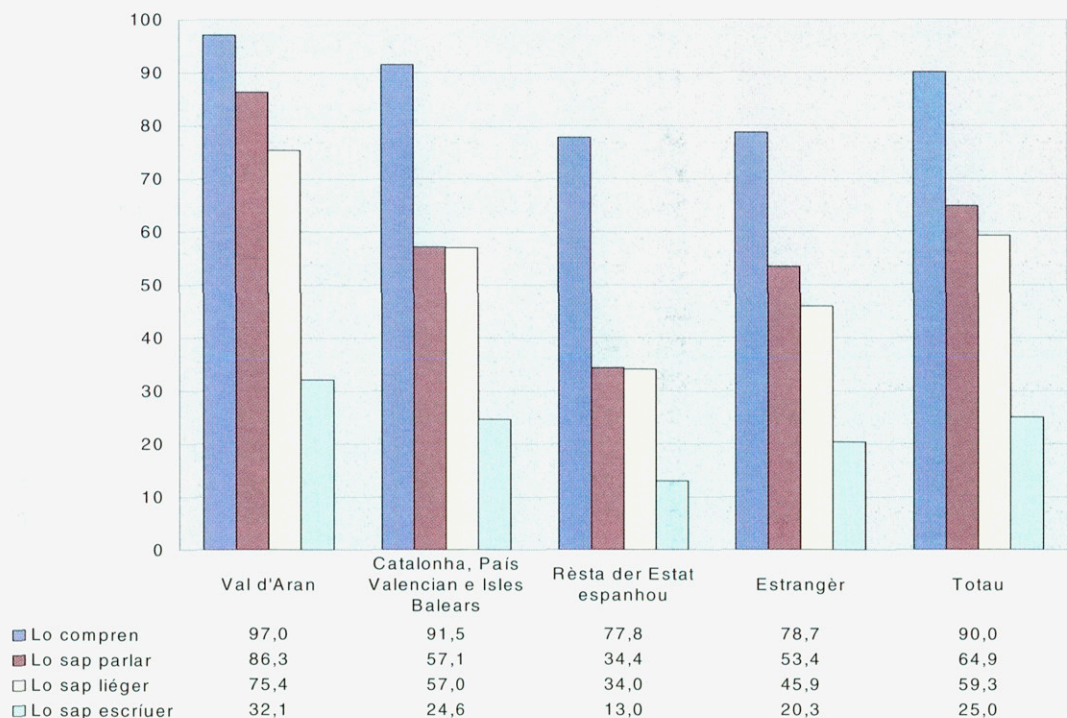
Era analisi deth coneishement der aranés segontes eth lòc de neishença permet diboishar quate grani perfils (guardatz grafic 8.7):

a) Neishudi ena Val d'Aran: eth grop damb ua competéncia lingüística superiora en aranés ei, logicament, eth des neishudi ena Val d'Aran. Cau remarcar que lèu toti es neishudi en Aran comprenen er aranés, e qu'ua grana majoria ditz que pòt parlà-lo (86%) e liegé-lo (75%). En cambi, sonque ua tresau part des persones neishudes en Aran sap escriuer er aranés. Aguest collectiu mòstre ua clara superioritat enes quate abiletats lingüistiques respècte es auti grops, plan especiaument en çò que tanh ara capacitat de parlar era lengua. En aguesta darrèra abiletat, es neishuts en Aran se placen lèu 30 punts per dessus deth grop que les seguís.

b) Neishudi en Catalonha, País Valencià e Isles Balears: es neishudi enes tres grani territòris de lengua catalana configuren un dusau blòc entad açò que tanh ath coneishement d'aranés. De hèt, nau de cada dètz des neishuts en aguesti territòris comprenen er aranés, e mès dera mieitat lo saben parlar e lo saben liéger. Era capacitat d'escriué-lo, en cambi, demore considerablament per dejós dera des natus d'Aran.

c) Neishudi ena rèsta der Estat espanhòu: aguest ei eth grop que presente mès deficiéncias respècte ath coneishement der aranés de toti es detectats enquia ara. Maugrat qu'eth sòn nivèu de comprension ei lèu lèu parièr ath des neishuts en estrangèr (78%), en totes es autes abiletats se place plan per dejós des auti grops: parlà-lo (34%), liegé-lo (34%) e escriué-lo (13%).

Grafic 8.7
Coneishement d'aranés entre era poblacion de 2 e mès ans dera Val d'Aran segontes lòc de neishença. 1996. Percentatges.

Hònt: elaboracion pròpria a compdar de donades balhades per Idescat

d) Neishudi en estrangèr: es personas neishudes en estrangèr constituïssen eth tresau gran grop entad açò que tòque ath coneishement der aranés. Aguest collectiu se place considerablament per dejós des dus anteriors en çò que tanh ara comprension der aranés (lèu un 79%), mès, en cambi, sonque demore leugèrament per dejós deth grop de neishudi enes territòris de lengua catalana en çò que tòque as autes tres abiletats: parlar (53%), liéger (46%) e escriuer (20%).

Non ei dificil d'aventurar quauqu'ues des rasons d'aguesti resultats. En prumèr lòc, resulte logic qu'es neishuts en Aran siguen es mès familiarizats damb era lengua pròpria dera Val. Era proximitat lingüistica entre catalan e aranés, e era empatia enquias esfòrci entà mantier er aranés coma lengua viua deuen auer un papèr important ara ora d'explicar per qué es neishuts en territòris catalanofons se placen en dusau lòc entad açò que tanh a coneishement der aranés; eth hèt qu'un certan percentatge de hilhs d'aranésoparlants age podut nèisher ena demarcacion de Lhèida non deu èster tanpòc estranh en aguest fenomen. Tanben ei possible qu'entre es neishudi en estrangèr se i agen de compdar hilhs de familhes aranesoparlantes desplaçades temporaument; totun, non resultarie cap estonant que quauqu'uns d'aguesti "estrangèrs" siguessen en realitat gascons entàs quaus er aranés siguesse ua realitat familhara abantes d'installà-se ena Val. Fin finau, es donades permeten comprovar qu'es neishudi ena rèsta der Estat son eth grop que mens a après er aranés.

Totun, cau díder qu'era classificacion utilizada amague fòrça matisi. Sense anar mès luenh, ua analisi per comunitats autonòmes hè a veir qu'eth tresau grop damb mès capacitat de parlar er aranés ei eth des neishudi en Cantàbria (62,5%), en tot qu'eth quatau ei eth des neishuts en Navarra (60%), per darrèr toti dus des balearics (80%), mès per deuant des catalans (57%). Toti aguesti matisi sonque se pòden comprèner adequadament mejançant analisis posteriores detalhades que combinen tota ua sòrta de variables: an d'arribada en Aran, edat, aucupacion e plaçament sòcioeconomic, etc.

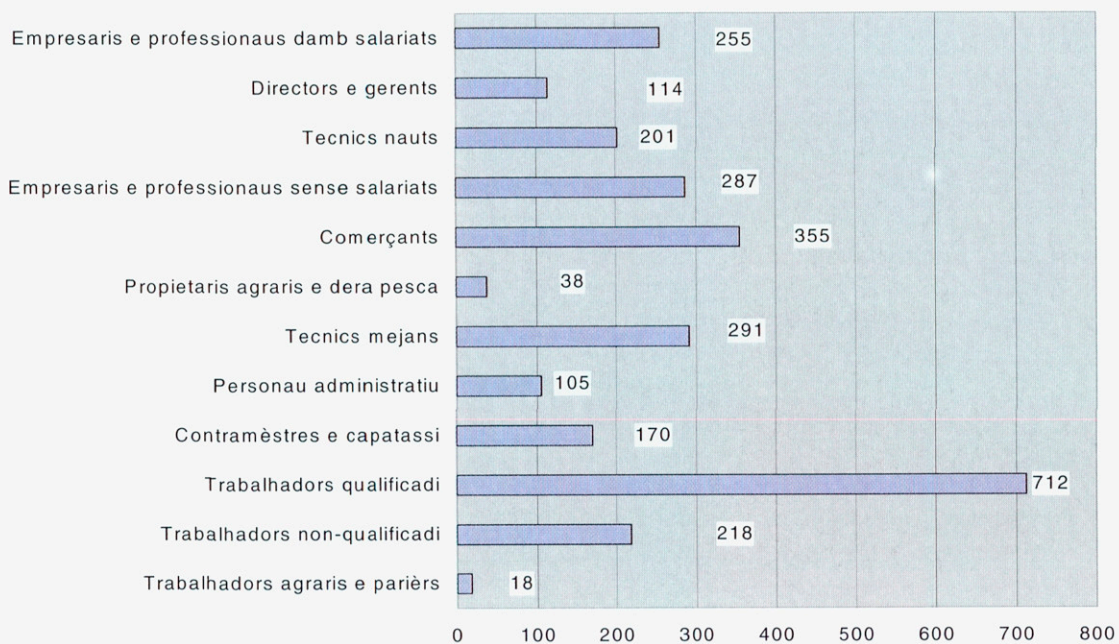
7. Eth coneishement der aranés segontes eth grop sòcioprofessionau

Era analisi deth coneishement der aranés segontes grops sòcioprofessionaus seguís es madeishes consideracions qu'era realizada entath catalan tath conjunt de Catalonha. En tèrmes absoluts, aguesta poblacion se despartís coma demore reflectit en grafic 8.8.

En aguest apartat sonque auram en compde es personas aucupades de 16 e mès ans. Atau donc, çò de prumèr que cau hèr ei comparar eth coneishement d'aranés d'aguest collectiu damb eth dera poblacion globau de 2 e mès ans. Era comparason entre aquestes dues poblacions mos permet comprovar qu'eth collectiu de 16 e mès ans aucupat a un coneishement declarat d'aranés significatiuament inferior ath dera poblacion totau dera Val (guardatz grafic 8.9). Se tracte d'un resultat qu'ei de hèr pòc susprenent: d'un costat, era poblacion qu'a podut recèber ensenhament d'aranés e en aranés ei encara plan joena; der aute, non existís ua grana pression social ne deth mercat laborau qu'ahisque es adults a estudiar er aranés. Atau, eth nivèu d'aranés dera poblacion adulta resulte inferior ath dera poblacion mès joena, sustot entad açò que tanh ara abiletat mès academica, era dera escritura.

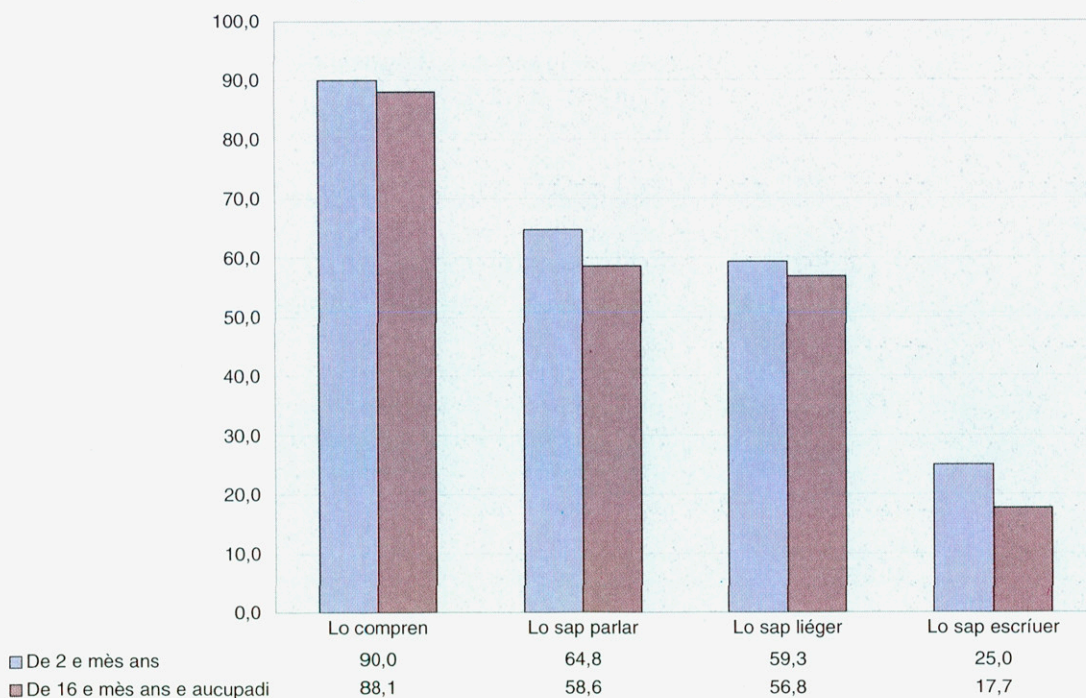
Eth liam entre coneishement der aranés e escolarizacion recenta se hè vedible quan comprovam que *cap* grop sòcioprofessionau dera Val obtié un percentatge superior as mieges dera poblacion globau dera Val entà totes quate abiletats lingüistiques. Sonque eth collectiu de treballadors agraris e similars —eth mès petit de toti, pr'amor qu'ei compausat de sonque 20 persones— obtié ues resultes superiores o pàrièras ara mieja dera Val. Toti es auti an coma minim quauqu'ua des abiletats per dejós dera mieja globau.

Grafic 8.8
Despartiment socioprofessionau dera poblacion de 16 e mès ans
aucupada dera Val d'Aran. 1996. Chifres absoludes

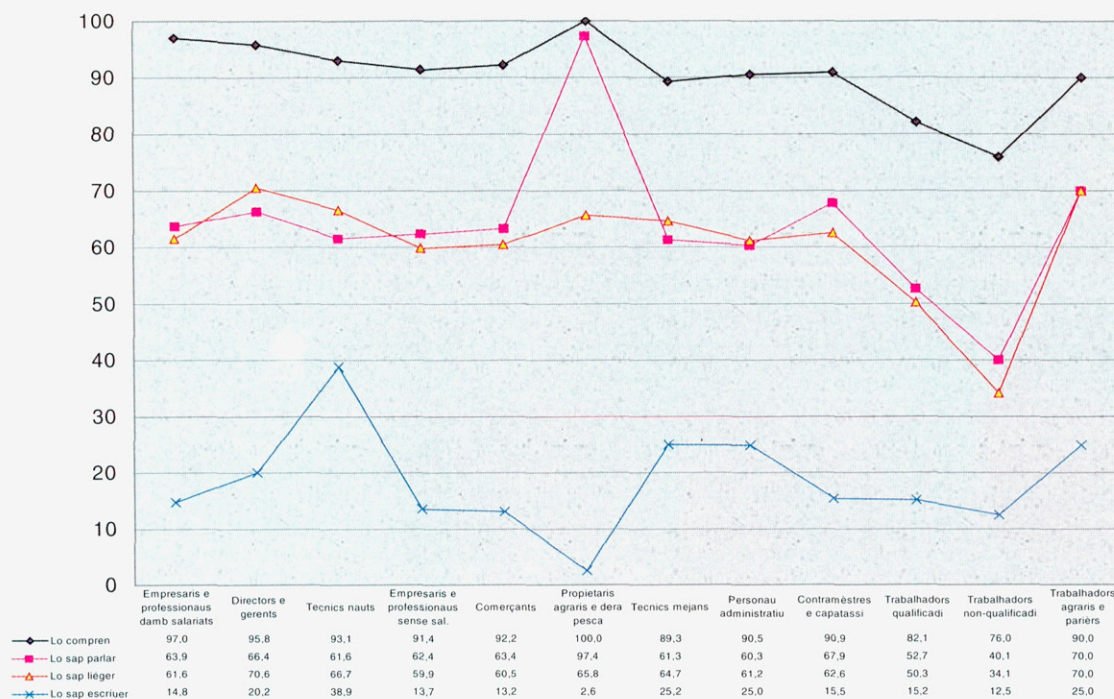
Hònt: elaboracion pròpria a compdar de donades balhades per Idescat

Grafic 8.9
Conèishement d'aranés entre poblacion totau e entre poblacion de 16 e mès ans
aucupada dera Val d'Aran. 1996. Percentatges

Hònt: elaboracion pròpria a compdar de donades balhades per Idescat

Grafic 8.10
 Coneishement d'aranés segontes grop sòcioprofessionau
 dera poblacion de 16 e mès ans. 1996. Percentatges

Hònt: elaboracion pròpria a compdar de donades balhades per Idescat

Era comparason des grops sòcioprofessionaus entre eri permet distinguir tres grani perfils:

a) Es grops sòcioprofessionaus qu'obtien resultats tostemp superiors ara mieja deth conjunt de toti es grops sòcioprofessionaus. Se tracte des grops: *directors e gerents; tecnic nauts; tecnic mejans; personau administratiu; treballhadors agraris e parièrs*.

b) Es grops sòcioprofessionaus qu'obtien resultats tostemp inferiors ara mieja deth conjunt de toti es grops sòcioprofessionaus. Se tracte de dus grops: *trabalhadors qualificats e treballhadors non-qualificadi*. Aguesti darrèrs son, de luenh, eth grop sòcioprofessionau en quau eth coneishement der aranés arrenh es percentatges mès baishi, a grana distància de toti es auti.

c) Es grops sòcioprofessionaus qu'obtien quauqu' resultats superiors e quauqu' uns d'inferiors ara mieja des grops. Aguesti grops son: *empresaris e professionaus damb salariats; empresaris e professionaus sense salariats; comercants; propietaris agraris e dera pesca; contramèstres e capatassi*. En toti cinc grops se repetís ua madeisha tendéncia: d'un costat, toti aguesti grops se placen per dessus dera mieja de coneishement d'aranés deth conjunt des grops sòcioprofessionaus en çò que tòque as abiletats de comprené-lo, poder parlà-lo e poder liegé-lo; der aute, se placen per dejós dera mieja deth conjunt de toti es grops entad açò que tanh ara sua capacitat de podé-lo escriuer. Eth cas mès extrem ei eth des propietaris agraris e dera pesca: toti eri diden que lo comprenen, e lèu toti diden que saben parlà-lo (97%); en cambi, sonque un d'eri declare saber escriuer er aranés.

Resulte illuminador méter en relacion aguesti tres perfils damb es caracteristiques des grops sòcioprofessionaus que se i amassen. Entad açò que tanh ath primèr perfil, ei ben vedible que —damb era excepcion des trabalhadors agraris⁶— se tracte de personau salariat de “còth blanc”, ei a díder, persones que realizen trabalhs de direccion, de gestion, d’oficina o d’atencion ath public en empreses que non son sues. Aguestes persones basen eth sòn plaçament sòcioprofessionau essenciaument en capitau culturau, ei a díder, ena sua formacion, e qu’ei un fenomen generau ena societat occidentau qu’aguesti collectius avaloren especiaument es capacitats lingüistiques e lectoescritures. A compdar des donades obtingudes, semble qu’er aranés comence a formar part des capitaus culturaus avaloradi per aguesti collectius (observatz especiaument eth 38,9% de capacitat d’escriué-lo entre es tecnicos nauts).

Contràriament, es dus grops includidi en dusau perfil se dediquen a trabalhs de “còth blu”, ei a díder, a prètzhèts de talhèr, de planta de fabrica, de construccion, non-especializadi, etc. Se tracte d’aucupacions entàs quaus non son de besonh abiletats comunicatiues especiaus, enquiath punt que tot soent son hètes per man d’òbra forastèra.

Eth darrèr perfil diboishat includís toti es grops sòcioprofessionaus non-salariats, ei a díder, es persones que possedissen es sòns pròpris negòcis o que se dediquen ar exercici de professions liberaus per compde pròpri. Tanben includís es contramèstres e capatassi, un tipe de salariat fòrça especiau.⁷ Normaument, entà arténher er estatus de trabalhador per compde pròpri cau un cèrt temps, de manèra qu’era mieja d’edat des integrants d’aguesti grops acostume d’èster superiora ara de d’auti collectius. Eth coneishement d’aranés parlat e liejut d’aguesti grops sonque despasse leugèrament era mieja de toti es grops sòcioprofessionaus; sonque en un cas, eth des proprietaris agraris, s’obsèrven ues abiletats fòrça plan superiores as dera rèsta, pr’amor que lèu toti aguesti proprietaris diden saber parlar er aranés. Ara ben, cau supausar qu’aguest coneishement derive mès der aquesiment espontanèu —segurament en familha— que non pas der aprendissatge formau, perque aguest nauf nivèu de saber parlar non se revire pas en un gran nivèu de sabé-lo liéger o escriuer.

Com explicar eth baish nivèu de capacitat d’escriuer er aranés des grops d’aguest tresau perfil? Probablament pr’amor dera combinason entre era edat e era situacion segondària der aranés escrit en mon sòcioeconomic dera Val. Es membres d’aguesti grops non an agut ensenhament d’aranés pendent era sua escolarizacion. En non èster imprescindibile entà desvolopar activitats economicas, es aucupadi per compde pròpri pòden ignorà-lo. Se plan convié, tostemp pòden recórrer a personau contractat —o a un servici public— entàs sòns besonhs ocasionaus d’escritura en aranés.

⁶ Aguest petit grop qu’aurie d’èster objècte d’analisi particularizada. Ei possible que factors com era edat o era origina lo hèsqen coincidir damb un perfil en quau *a priori* non lo demoraríem.

⁷ Era preséncia de contramèstres e capatassi en aquest perfil deu de respóner a ua diuersitat de factors: per edat, non an rebut ensenhament d’aranés, e non an cap de besonh laborau d’aprèner a escriué-lo. Com explicar qu’eth sòn coneishement der aranés parlat despasse ath dera rèsta de salariats de “còth blu”? D’un costat, ei probable qu’aguest collectiu age un percentatge superior de neishuts en Aran qu’eth de trabalhadors qualificadi e non-qualificadi. Der aute, es trabalhs d’intermediacion e supervision d’aguest grop sòcioprofessionau hèn qu’era abiletat de parlar er aranés i sigue probablament mès avalorada —e que s’age podut méter mès soent en practica. En quinsevolh cas, sonque estudis aprofondidi, probablament qualitatiu, pòden acabar d’explicar aguestes questions.

8. Eth coneishement der aranés segontes eth nivèu d'instrucció

Era analisi deth nivèu de coneishement der aranés segontes eth nivèu d'instrucció ei sosmetut as madeishes limitacions que dejà s'an apuntat entara analisi deth catalan en tota Catalonha (veiguetz Farràs, Torres e Vila, 2000, Introducció). Atau donques, rebrem qu'es donades hèn referéncia ara poblacion de 15 e mès ans de tota era Val, poblacion que se despartís coma pot vedé-se en grafic 8.11.

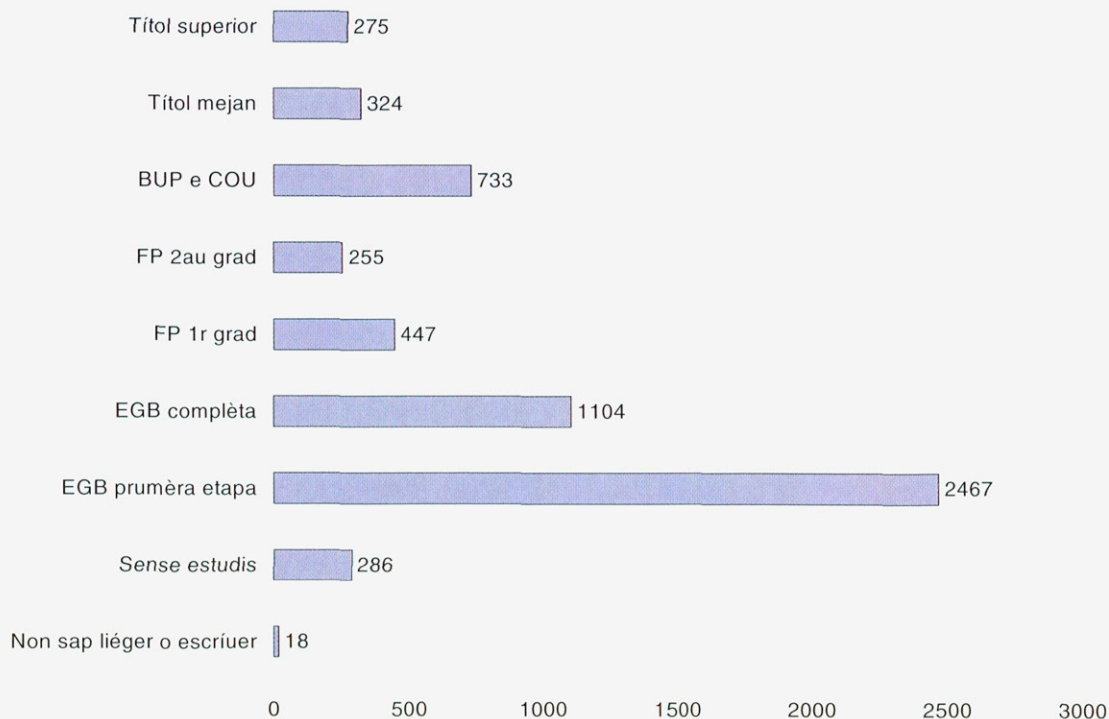
Era comparason des coneishements d'aranés dera poblacion de 15 e mès ans damb es coneishements dera totalitat dera poblacion de mès de 2 ans non aufrís nauetats inesperades. Era poblacion totau obtié uns percentatges leugèrament superiors en totes quate abiletats gràcies, sustot, ara escolarizacion de e en aranés. Era diferéncia ei especiaument significatiua ena capacitat d'escriuer era lengua pròpia dera Val.

Era segmentacion dera poblacion segontes es diuèrsi nivèus d'instrucció presente quauques divergències en çò que tanh ath coneishement der aranés que vau era pena de revisar damb un certan detalh (guardatz grafic 8.12).

En prumèr lòc, cau remarcar qu'es maxims nivèus de coneishement der aranés non se dan pas enes nivèus d'instrucció superiors, senon que se placen entre diuèrsi grops de nivèu intermiei: FP de 2au grad e títol mejan e FP de 1r grad e BUP e COU. Se tracte plan probablament d'ua resulta dera combinason de factors. D'un costat, era relatiua nauetat dera preséncia der aranés en sistèma educatiu, principau via dera sua difusion: entre es persones damb títols superiors i a ua mendra proporcion de persones damb aprendissatge escolar der aranés —per simpla question d'edat— que non pas ene categories inferiores.

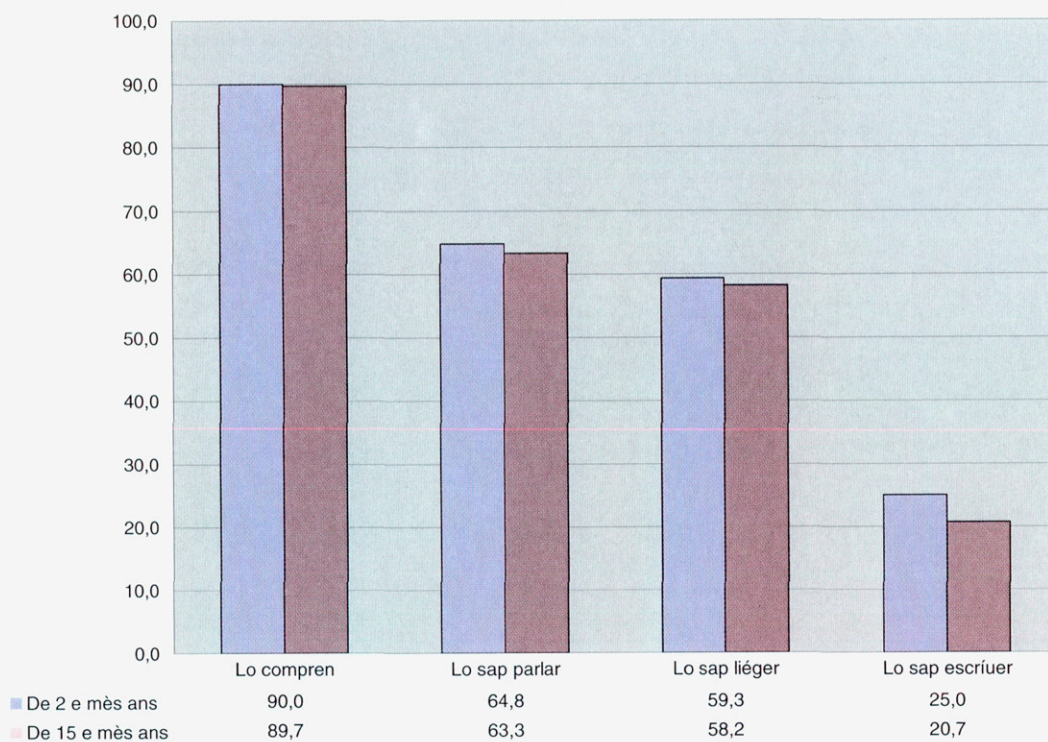
Grafic 8.11

Poblacion dera Val d'Aran segontes eth sòn nivèu d'instrucció. 1996. Chifres absoludes

Hònt: elaboracion pròpia a compdar de donades balhades per Idescat

Grafic 8.12
Coneishement der aranés entre era poblacion de 2 e mès ans e entre era poblacion de 15 e mès ans dera Val d'Aran. Percentatges

Hònt: elaboracion pròpria a compdar de donades balhades per Idescat

Der aute, ei ben probable qu'ua part significatiua des persones damb estudis superiors age arribat de dehòra dera Val, çò qu'explicarie eth sòn nivèu relatiuament mès baish d'abiletats expressiues oraus. Ath delà, un percentatge significatiu des persones damb títols mejans deuen d'èster mèstres, eth collectiu mès implicat en aprendissatge e us der aranés.

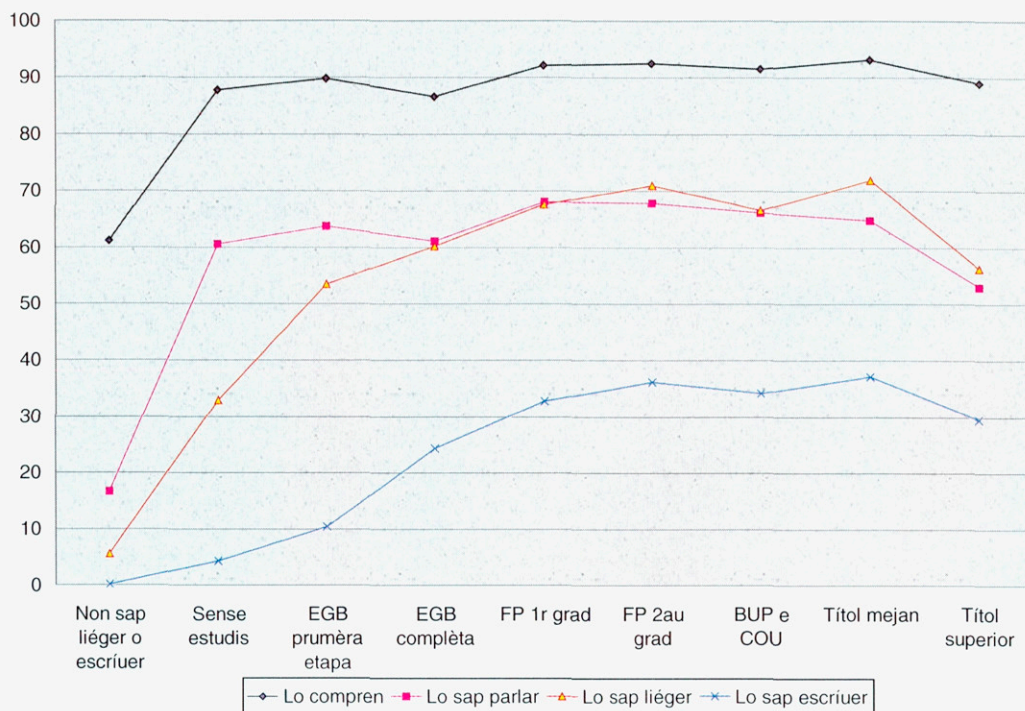
En aute extrem, i a un collectiu que subergés particularament en relacion damb es auti peth sòn mendre coneishement dera lengua pròpria dera Val: se tracte des persones que declaren non saber liéger o escriúer. Ei un collectiu clarament desvinculat der aranés en toti es sentits: quadruple es nivèus de non-comprension dera rèsta de grops (s'apròpe ath 40%), non arrenh ne eth 17% de capacitat de parlà-lo e, per descomptat, lèu lèu non includís que lo pogue liéger o escriúer. Se tracte, totun, d'un grop numericament insignificant (18 persones) que calerie analizar mès lèu d'un biais individuau, pr'amor que mès que non pas un grop omogenèu deu includir circumstàncies plan desparières.⁸

Per dessus d'aguest grop trobam un segon collectiu damb ues manques d'aranés que lo singularizen: se tracte des persones sense estudis. A diferéncia deth darrèr grop, es deficits d'aguest dusau grop non se tròben pas ena coneishença dera lengua orau, senon ena lectoescritura: sonque un 33% sap liéger er aranés, e sonque un 4% ditz que lo sap escriúer.

Era rèsta de nivèus se despartís entre es pòls maxim e minim qu'auem soslinhat, de manèra esgradonada e sense hè-se pas massa enlà, en realitat, dera mieja d'Aran.

⁸ Soslinhem —susprementament— qu'a nivèu de tota Catalonha non se registrèc cap de responsa qu'afirmèsse saber liéger eth catalan laguens deth grop "non sap liéger o escriúer".

Grafic 8.13
Coneixement d'aranés dera poblacion de 15 e mès ans dera Val d'Aran segontes nivèu d'instrucció. 1996. Percentatges

Hònt: elaboracion pròpia a compdar de donades balhades per Idescat

9. Sintèsi: eth coneixement der aranés ena Val d'Aran

Segontes es donades deth cens lingüistic de 1996, eth coneixement der aranés ena populacion dera Val d'Aran pòt sintetizà-se dera següenta manèra:

- Un 25% que declare saber escriuer er aranés;
- Un 60% que declare saber liéger er aranés;
- Un 65% que declare saber parlar er aranés;
- Un 90% que declare compréner er aranés, encara que non lo parle;
- Un 10% que declare non compréner er aranés.

Eth coneixement der aranés entre 1991 e 1996 a agut dues tendéncias principaus. D'un costat, ua baishada de mès deth 2% en percentatge de personas que declaren compréner er aranés, probablament pera arribada de nau residents; der aute, un augment des qui declaren auer es autes abiletats lingüistics: parlar (4%), liéger (8%) e escriuer (6%).

Es coneixements d'aranés non se despartissen de manèra uniforme per tot eth territòri. S'era comprensió e era parla son mès nautes en Baish Aran e en Naut Aran, era capacitat d'escritura ei relatiuament superiora ena zòna de Mijaran e en Naut Aran. Era lectura se tròbe distribuïda d'un biais mès irregular. Vilamòs constituís eth nuclèu mès deficitari de coneixement d'aranés

en toti es sentits, en tot que Bossòst, Es Bòrdes e Canejan artenhen es maxims resultats de coneishements globaus.

Era variabla sèxe non resulte guaire explicatiua dera distribucion des coneishements d'aranés ena Val. En cambi, era edat constituís un factor clau d'aguesta distribucion. Era comprension e era parla tròben dues còtes maximes entre era poblacion en edat d'escolarizacion o joena e ena gent de mès edat. Era lectura e, sustot, era escritura son, per contra, patrimòni dera poblacion en edat escolara. Eth despartiment geografic des coneishements coneish modificacions importantes segon era edat.

Eth lòc de neishença a un pes important ena realitat sòciolingüística: es neishuts ena Val supèren toti es auti grops entad açò que tanh a coneishement der aranés; les seguissen, per aquest orde, es neishuts en Catalonha, es neishuts en estrangèr e, fin finau, es neishuts ena rèsta der Estat espanhòu. Es diferéncias entre es uns e es auti arriben a despassar es 50 punts enes cassi mès extrems.

Es grops sòcioprofessionaus tanben resulten remercables ara ora d'explicar era realitat sòciolingüística dera Val: es salariats de "còth blanc" se placen per dessus de toti es auti grops enes quate abiletats lingüístiques, en tot qu'es salariats de "còth blu" aucupen eth vagon de coa en çò que tanh ath coneishement dera lengua pròpria dera Val. Entremiei de toti dus grops, es empresaris e professionaus per compde pròpri declaren percentatges relatiuament nauti de coneishement de comprension, parla e lectura, mès baishi, totun, en çò que tanh ara escritura.

Fin finau, eth nivèu d'instruccion resulte tanben d'interès ara ora d'analisar eth despartiment des coneishements d'aranés. Es titulats mejans e es persones damb FP, BUP e COU son es qu'obtien uns percentatges superiors de coneishements d'aranés. Es nivèus d'instruccion mès baishi demoren lèu lèu ath marge deth coneishement dera lengua dera Val. Peth sòn cant, es titulats superiors sonque obtien uns resultats modèsti entad açò qu'ei eth coneishement d'aranés.

Bibliografia complementària

CLIMENT, T. (1986). *Realitat lingüística a la Vall d'Aran*. Barcelona: Generalitat de Catalonha. Departament de Cultura. Direccion Generau de Politica Lingüística.

GARRETA, J.; HUGUET, A.; LLURDA, E.; SUÏLS, J. (1998). *Multilingüisme a la Vall d'Aran. Identitat i transmissió de l'aranès*. Lhèida: Universitat de Lhèida (mecanoscrit inedit).

REIXACH I PLA, M. (coord.) (1997) *El coneixement del català. Anàlisi de les dades del cens lingüístic de 1991 de Catalunya, les Illes Balears i l País Valencià*. Barcelona: Generalitat de Catalonha. Departament de Cultura. Direccion Generau de Politica Lingüística.

